

Kolonist, krigsfange og kosmopolit

Interview: Århusianeren Edith Petersen voksede op blandt kolonister i Hollandsk Østindien, tilbragte tre et halvt år i en japansk fangelejr og emigrerede siden til Canada. Nu har hun udgivet sine erindringer og lagt dem på nettet.

MADS BONDE BROBERG
mads.bonde@jp.dk

Det var en anden tid dengang," begynder pensionist Edith Petersen. Det tør siges. Hendes familie var kolonister, de levede i et fint, europæisk kvarter og blev betjent af en mindre stab af indfødte tjenestefolk: En chauffør, en kokkepige, to gartnere, en vaskekone og en "boy", altså en tjener.

Det var i kolonien Hollandsk Ostindien, som efter Anden Verdenskrig gjorde oprør og vandt selvstændighed som staten Indonesien.

Moderens hollandske familie havde i tre generationer boet i den indbringende koloni, mens hendes far var udsendt af Aarhus Oliefabrik, i dag AarhusKarlshamn. Han rejste rundt til kokosplantager og opkøbte kopra, et råmateriale bestående af tørrede kokoskerner.

"Jeg var kolonist," lyder det fra den nu 80-årige kvinde, der sidder i en lejlighed i Holme. Hun kom til verden på et hospital på Java og voksede op i Menado på øen Celebes (i dag Sulawesi) i det nordøstlige hjørne af ø-riget. Familien havde et hus i byen med et baghus til tjenestefolkene, og et sommerhus i bjergene.

I Menado udgjorde europæerne, primært hollændere, overklassen, som de gjorde det overalt i Indonesien, der havde været under hollandsk indflydelse siden 1602.

Hollænderne bestemte

Kinesiske handelsfolk i Indonesien havde også skabt sig en vis rigdom, men det var hollænderne, der bestemte under kyndig ledelse af dronning Wilhelmina.

"Vi besøgte ofte den europæiske klub, og der foregik mange spændende ting. Der var en bowlingbane og spilleborde, hvor medlemmerne spillede bridge," skriver Edith Petersen i sin erindringsbog, "Tilbageblik".

Edith Petersen havde en bror og en søster, begge yngre end hende. I hjemmet blev der talt hollandsk, og børnene blev opdraget som kristne, skønt de ikke var døbt (fordi faderen var luthersk og moderen reformert).

Faderen var ofte væk på forretningsrejse, så det var i høj grad moderen, der stod for det hjemlige. Hun kunne dengang ikke lave mad - hun var opvokset med tjenestefolk - men gav til gengæld børnene en god og fri opdragelse.

"Set med et barns øjne var der overhovedet ingen problemer med de indfødte, og vi fik lov at lege med deres børn," siger Edith Petersen.

"Det var der mange, der ikke måtte, fordi forældrene mente, at hvide skulle holdes adskilt fra de indfødte."

Der var varmt i Menado, for det meste 30-35 grader. Så Edith Petersen sov hverken med dyne eller tæppe, kun med myggenet om sengen. Når hun var i familiens hus i bjergene, sov hun dog med lagen.

Hun fortæller kun om glade minder fra barndommen:

Et spændende miljø

"Det var spændende at bo i et multikulturelt samfund, for der var altid noget at fejre," lyder det. Blandt højtiderne var dansk jul, hollandsk Skt. Nikolas-fest og kinesisk nytår. Især det sidste var festligt med fyrværkeri, optog og en drabelig scene, hvor en mand fingerede at bløde voldsomt. Blodet var tomater.

Den glade barndom blev en mere blandet oplevelse i 1940, da Danmark blev besat.

Pengestrømmen fra Aarhus Oliefabrik tørrede ud.

Edith Pedersen husker det bedst, fordi de nu skulle gå i samme tøj to dage i træk.

Situationen gik faderen meget på, og han blev oven i købet krævet interneret, fordi Danmark blev anset som tysk-venligt. Han undgik dog indespærring.

Endnu værre blev det, da japanerne den 7. december 1941 bombede Pearl Harbor og dermed gjorde krigen til en verdenskrig.

"Jeg var som sædvanlig i skole den 8. december. I løbet af dagen lagde jeg til min store forundring mærke til, at flere af børnene forlod skolen. Da jeg kom hjem om eftermiddagen, havde far pakket bilen. Vi skulle op i bjergene til vores sommerhus i Kakaskashan. Vi skulle begynde i en ny skole, og det brød jeg mig ikke om. Hverdagen var pludselig blevet meget forandret."

Flytningen skyldtes, at familien ville væk fra Menado, da man vurderede, at japanerne ville komme fra vand-siden.

Det japanske kejserrige ekspanderede hurtigt. Det erobrede Filippinerne, og den 11. januar 1942 blev Hollandsk Ostindien angrebet. Øen Celebes var på grund af placeringen i øst et af de første mål for kejserens hær.

Ventede og ventede

Netop den dag skulle Edith Petersens far hente nogle ting i Menado, men han kom ikke tilbage til huset i bjergene.

"Vi ventede og ventede," fortæller hun.

En hollandsk officer kom til huset og advarede dem: Japanerne var kun fire kilometer væk.

"Hvad skal vi gøre?" spurgte moderen

"Vi har da vores cykler," lød det fra den 13-årige Edith.

Sådan blev det. De pakkede en pose med skiftetøj og cyklede længere ind i bjergene.

Med jævne mellemrum måtte de smide sig i grøften, så de ikke blev opdaget af de japanske jagerpiloter. De søgte tilflugt hos en af moderens veninder og håbede, at den hollandsk-ostindiske hær kunne modstå den japanske krigsmaskine, men det var forgæves.

Den 15. januar blev de taget.

"Japanerne ville ikke have os på fri fod. Europæerne skulle væk. Asien for asiater, sagde de."

Familien - stadig uden faderen - blev flyttet rundt mellem forskellige fangelejre og endte i en lejr i en nedlagt skole.

I begyndelsen var der god plads, men efterhånden som japanerne indfangede europæerne fra deres skjulesteder, steg fangetallet til 400 kvinder og børn. Mændene havde deres egen lejr. Den trange plads betød, at hver fange kun havde et 65 cm bredt stykke på gulvet til sig selv.

Barske oplevelser

Det var en hård tid i fangelejren.

"Vi var nogle af de første, der blev taget til fange. Det var den 15. januar, og samme nat blev jeg voldtaget. Min verden brød sammen. Jeg var kun 13 år, og der var ingen, jeg kunne snakke med om den skrækkelige oplevelse."

Japanerne udøvede jern&disciplin.

"Vi skulle stå på række og bukke og neje. Og hvis vi ikke gjorde det rigtigt, slog de os. Det var skrækmetoden."

Hun fortsætter:

"De opdagede, at en kvinde havde sendt breve til mandslejren. Vi skulle stille os op på rækker og se på, at de sparkede hende. Det er frygteligt at tænke tilbage på."

Efter tre-fire måneder i lejren fik familien via sin tidligere boy, Hanis, nyt om faderens skæbne.

På vej hjem fra Menado var bilen blevet stoppet af japanerne. De havde trukket ham ud, og myrdet ham med bajonet og skud.

Som årene gik, svandt fødevarerforsyningen i lejren ind. Sommetider bestod et måltid blot af varmt vand. En anden gang måtte 400 mennesker dele fire grisehoveder.

"Kroppen indstillede sig på, at vi konstant var sultne. De forskellige kropsfunktioner gik ned i tempo, men de gik ikke helt i stå," beretter Edith Petersen.

Også den personlige hygiejne var på et lavere niveau, end hun var vant til.

Klippede håret af

"Når det endeligt lykkedes at komme i bad, fik vi tre liter vand. Jeg havde langt hår og fletninger, men håret var ikke til at holde rent, så jeg klippede det af."

Undervejs blev Edith Petersen udvalgt til at være såkaldt geisha-pige.

"Jeg skulle være til mænds fornøjelse i Menado," forklarer hun.

"Men bilen, der skulle hente os kom aldrig."

Mens man i Danmark fulgte krigens gang via bl.a. britiske BBC, var der ingen nyheder til lejren. Da japanerne den 23. august 1945 fortalte, at krigen var slut, gik Edith Petersen således rundt og tænkte på, hvem der havde vundet?

I alt tilbragte hun tre et halvt år i lejren. Derefter brugte familien flere måneder på at komme til Danmark. Undervejs boede den bl.a. i en teltlejr. I Brisbane i Australien kom den via en dansk konsul i kontakt med Aarhus Oliefabrik, der sørgede for hjemtransport på Ø.K.-skibet "Manchuria". Familien ankom til Danmark i marts 1946.

Den kunne have valgt Holland, men moderen havde lovet sin mand at give børnene en dansk opdragelse, hvis noget ulykkeligt skulle ske under krigen.

Den første tid i Danmark var ikke rar.

"Jeg var bange for alt, hvad der var fremmed. Og her var sproget fremmed, menneskerne var fremmede, og kulturen var fremmed."

Hun kom på efterskole i Egå, derefter på gymnastikhøjskole og siden på et børnehaveseminarium. Her stod psykologi på skemaet.

"Det var først, da jeg kom på seminariet, at jeg fandt ud af, at angsten for det fremmede stammede fra, at jeg blev voldtaget under krigen. Det har sat sig sine spor."

Hun arbejdede derefter som pædagog, bl.a. i Århus og Fredericia og i en spastikerbørnehave nord for København.

Undervejs købte hun et klaver for en del af arven efter sin far. I midten af 1950'erne forsøgte hun at komme ind på musikkonservatoriet, men det glippede.

Det var manglende selvtillid, mener Edith Petersen, som herefter traf en drastisk beslutning:

"Jeg besluttede mig for at brænde alle broer og rejse til Canada."

Hun var da 28 år, flyttede ind hos en veninde fra fangelejren og blev kontorist i en tøjforretning.

Siden kom hun til Royal Bank of Canada.

Som 30-årig var hun endnu ikke faldet til ro med mand og børn.

"En overgang tænkte jeg, at jeg ikke ville sætte børn i verden med den atombombe," fortæller hun.

Veninderne fik ret

Hendes veninder var dog sikre på, at hun ville blive gift.

"De sagde: "Der er altid låg til en gryde". Så der var også en mand til mig."

I august 1961 tog Edith Petersen til Danmark på ferie. Hun rejste tilbage i oktober. Der var stor fest på havnen i København, da oceanlinieren "Batory" lagde fra kaj. En aften var der middag på 1.

klasse, og efter spisningen bød en dansk murersvend, Børge, hende op til dans.

Han er grunden til, at hun i dag kalder "Batory" for en love boat, et kærlighedsskib.

De to blev forelskede og gift et halvt år efter.

"Da jeg fik min mand, kom jeg i havn. Tænk at få lov at dele hverdagen med en anden. Det er en rigdom uden lige."

Siden fik hun to børn, det først kort før hun fyldte 36 år. I den tids samfund var Edith Petersen således "sent ude".

Hun mener, at årsagen var selv fire år "forsinkelse" som følge af tiden i fangelejren og det halve års hjemtransport.

I 1965 vendte familien tilbage til Århus. Han arbejdede bl.a. som murer, mens hun passede børn. I

1988 blev hun enke, da Børge faldt om i kælderen.

I årene derefter tilbragte Edith Petersen meget tid med sin mor, der blev 102 år, men var blind de sidste 20.

Tre mindre blodpropper

I 2004 fik Edith Petersen et chok, da hun blev ramt af en stor og tre mindre blodpropper i hjernen.

Da hun kom til kræfter, begyndte hun med hjælp fra journalist John Lykkegaard at skrive sine erindringer, som er udgivet i 31 eksemplarer.

"Det er set gennem mine øjne, som jeg har oplevet det," understreger hun.

Bogen er lagt på internettet, så den i princippet kan læses i hele verden.

Det sidste passer godt til den 80-årige Edith Petersen.

"Jeg ser mig selv som kosmopolit," bemærker hun.

Hun har et vågent blik for verden og fortæller både om de spanske og engelske koloniriger.

"I dag er der mange, der siger, at europæerne udnyttede de indfødte i kolonierne," kommer det fra Edith Petersen, som ikke mener, at verden er så sort-hvid.

Når det gælder Hollandsk Ostindien, bragte europæerne bl.a. dygtige læger og avancerede maskiner til området.

Og der var stor forskel på de enkelte, hollandske kolonister, understreger hun.

"Der vil altid være gode konger og dårlige konger; gode herremænd og dårlige herremænd."
Hendes mor blev således opsøgt af lokale, når de f.eks. havde stukket sig på en symaskinenål eller ikke kunne overskue deres gæld til "bombayerne" (indiske udlånere, der tog ågerrenter).

"Man var som europæer mere oplyst," forklarer Edith Petersen.

Hun mener også, at asiaterne har lært meget af europæerne.

"Vi havde en vis kundskab. Hollandske sukker- og kaffeproducenter bragte f.eks. maskiner fra Tyskland og Storbritannien derud. Især de tyske var utroligt gode. Dem efterlignede japanerne, og da de havde gjort det, havde de ikke brug for europæerne mere," siger Edith Petersen. Hun tilføjer, at japanerne gik hårdhændet til værks.

"De udnyttede alt, hvad de kunne."

Der er dog intet hadsk over hendes milde ansigt.

Hun bærer heller ikke nag til japanerne som folk, selv ikke efter de forfærdelige oplevelser i fangelejren og mordet på hendes far.

"Ham, der dræbte min far, får jeg alligevel ikke fat i. Og der er også mange gode japanere."

Edith Petersens erindringer er frit tilgængelige på <http://tilbageblik.holme-web.dk>

Indonesien

Stat i Sydøstasien bestående af ca. 13.000 små øer.

Koloniseret af Holland fra 1602 under navnet Hollandsk Østindien, bl.a. for at kontrollere krydderihandlen. Først var kolonien ledet af selskabet Hollandsk Østindisk Kompagni, siden af den hollandske regering.

Kolonistyret blev i 1860 skraftigt kritiseret i Mulatulis bog "Max Havelaar", hvilket satte gang i store reformer. Bl.a. fik de indfødte adgang til uddannelses- og sundhedsvæsenet. I 1916 blev de indfødte tildelt 15 ud af 39 pladser i et Volksraad (folkeråd). I 1931 steg andelen til 30 ud af 60. Indonesien blev i 1942 invaderet af japanerne, hvilket bragte store lidelser til kolonistbefolkningen. Mange indfødte nationalister samarbejdede med japanerne. Den japaner-venlige nationalist Achmad Sukarno blev under krigen leder af nationalisterne og erklærede den 17. august 1945.

Hollænderne forsøgte med hårdhændede midler forgæves at bevare deres koloni, som officielt blev selvstændigt den 27. december 1949. Sukarno regerede landet frem til 1968, da han blev væltet af militæret. Undervejs havde han indskrænket demokratiet og bl.a. udnævnt sig selv til livstid.